

Tình Nghĩa Và Chàng Qua Câu Hát Tiếng Hồ Dân Gian

Tác Giả: Võ thu Tá

Thứ Hai, 26 Tháng 1 Năm 2009 09:09

Dân gian ta ngày xưa quan niệm rằng hễ đã có tình thì tất nhiên phải có nghĩa. Và trong quan hệ với chàng, hai chữ "tình", "nghĩa" được ghép liền với nhau, như trong các thành ngữ: "tình nghĩa với chàng", hay "tình chàng nghĩa với" chàng nữa.

Nói với tình, dân ta vẫn là người đa tình và lãng mạn không ít. Chàng yêu thì thôi, mà đã yêu thì tất là say mê đắm đuối:

Đã nhuốm thì nhuốm cho đen,

Đã khôu, khôu thì ngấm n đén mái thôi !

Ân trọng thì phải đền bồi,

Tháng nhau thì phải thám đôi nghĩa tình.

Yêu say đắm đắm nác có bể giọt chát cũng đành, chánh tánh không cháu xa láa nhau:

Gám vàng để đó anh ái,

Chát thì cháu chát, láa đôi không láa.

Và đắm nái con gái có thể bỏ cha mẹ đi theo chàng:

Cha mẹ bú mẹ mánâng niu,

Tái trái đành cháu, không yêu báng cháng.

Ai kêu ai hú bên sông,

Mágái con đá, có cháng phái theo.

Cái tình áy có khi lãng mán đán quên cá thác tá sinh hoát, áy nhau cũng bát cháp giàu nghèo, sáng các

Bán ra vá lòng ta khô, đá ta héo,

Bán ra vá không lá ta réo, ta kêu.

Nghiêng tai giáa gió, ta báo nhá đôi điáu,

Ai xa mác há, hai đáa mình nghèo đáng xa.

Cái máng "mát túp láu tranh, mát trái tim" không phái riêng gì cho các thanh niên lãng mán thái tán chián, mà tá ngày xáa trai gái nông thôn cũng đã táng má ác nhá váy:

Đêm hè gió mát, trăng thanh,

Em ngái chá lát cho anh cháp tháng.

Lát cháng máng sao tháng đác tát,

Duyên đôi ta đã trót cùng nhau.

Trăm năm thánh nháng bác đáu,

Cháham phú quý đi cáu trắng hoa.

Còn chá"nghĩa" trong thành ngá"tình nghĩa vácháng", bao gám "lòng chung tháy" và "nghĩa vágiáa vácháng". Lòng chung tháy là tám lòng yêu tháng giáa vácháng trác sau nhámát:

Non non, nác nác khái cháng,

Ái ân đôi cháxin đáng có quên.

Tình sâu mong trá nghĩa đán,

Đáng vui chán khác mà quên chán náy.

Và ngay lúc đang sáng trong hián tái, nháng ván không há quên nháng giá phút vui, buồn, sáng, khá mà vácháng đã táng chia xá vái nhau:

Rán nhau xuáng bámò cua,

Đem vä näu väi mä chua trên räng.

Em äi chua ngät đã täng,

Non xanh näc biäc ta đäng quên nhau."

Thät väy, trong cái ta gäi là "nghĩa" äy, đã täng chäa đäng biät bao kä niäm cäa cä mät cuäc đäi cäa đôi bên, mà đäi väi nhäng con ngäi còn mang ít nhiäu tâm tình, bän säc cäa giäng näi Viät Nam, không mäy ai có thä gät bä ra khäi tâm tä, ký äc cäa mình đäc.

Phän đông ngäi phäng Tây khó mà quan niäm đäc chä "nghĩa" cäa chúng ta. Đäi väi hä, hä không thäng yêu nhau näa thì thäng dät bä ra đi, đä làm läi cuäc đäi. Hä chú träng đän hänh phúc cá nhân cäa bän thân nhiäu hän. Nhäng dân ta ngày xäa, trái läi, mät khi yêu nhau thäng chä nghĩ đän hänh phúc cäa ngäi mình yêu, và cäa con cái mình mà thôi. Nên vä chäng ăn ä väi nhau, phäi có cä "tình" län "nghĩa". Khi "tình" vì mät lä gì mà phai nhät, thì cũng vän còn cái "nghĩa" đä giä cho hai bên tiäp täc gän bó väi nhau.

Gän bó nhau nhä thä, có thä là đã chäu änh häng cäa Nho giáo, mà cũng có thä vì tin vào thuyät nghiäp quä cäa Phät giáo mà cam lòng väi duyên phän cäa mình, hay vào đäo đäc, vào luät phép cäa Träi, vào sä lý khôn ngoan đäng nhiên cäa dân täc ta, mà suät đäi vä chäng chung thäy väi nhau, không nghĩ đän sä thay đäi, phân ly:

Đät Quäng Nam chäa mäa đã thäm,

Räu häng đào chäa nhäm đã say.

Nä nhà giàu trä hät läi vay,

Chàng duyên chàng vá, trá máy ngàn ngày cho xong!

Vì thế mà:

Trăm năm trăm tuổi, may rồi mới chàng,

Dẫu ai thù pháng, vá rằng mác ai.

... Nghe lời bạn nói đỡ má đá,

Chàng em không phái, ráa mà em tháng.

... Chàng ta áo rách ta tháng,

Chàng ngái áo gám xông háng, mác ngái.

Cho nên đàn bà ta ngày xưa tháng nghĩ rằng:

Rau răm ngát ngán khó trồng,

Cho say mê dĩ náa, cũng là chàng ngái ta.

...Đã thành gia thät thì thôi,

Đèo bồng chi läm, täi Träi ai mang.

Chính cái "nghĩa" (hay "nghĩa vỡ giäa vỡ chäng") là sä thä hiän cä thä cäa cái tình, thä hiän qua các quan hä đäi xä häng ngày giäa vỡ chäng väi nhau cho đäng väi đäo lý tä nhiên cäa dân täc, thä hiän cao đä trong lòng hy sinh không bä bän, thä hiän trong cái mà dân gian gäi là "đäc nghĩa" cùng chäng:

Läy cha ba läy, mät quäi,

Läy mä bän läy, con đi läy chäng.

Mä säm cho con cái yäm nhät phäm häng,

Läi mä ghi khäc trong lòng nhä không?

Đä sao đäc nghĩa cùng chäng,

Sao cho hä mäc cũng không chä cäi...

Nhäng thäc hiän cho đä cä cái mà dân gian thäng gäi là "đäc nghĩa" cùng chäng đäy, täng không phäi là đä. Tä thäi xa xäa, khi xä häi ta còn đä chä đä mäu hä, ngäi đàn bà không nhäng là "näi täng" cäa gia đänh, mà đä täng là nhäng "täng länh" đäu tiên trong läch sä näc ta, đäng lên đäu khiän các cuäc kháng chiän chäng xâm läng, nhä các Bà Träng Träc, Träng Nhä và Bà Träi u nä väng...

Tình Nghĩa Vợ Chồng Qua Câu Hát Tiếng Hồ Dân Gian

Tác Giả: Võ thu Tánh

Thứ Hai, 26 Tháng 1 Năm 2009 09:09

Thái xa xáa áy, bao nhiêu trách nhiäm trong gia đình đäu qui väng äi mä, và mäi đän ngày nay, dân gian vän còn quen miäng bäo "Con đäi cái mang" (chä không nói: "Con đäi bä mang"), và cũng quen miäng nói "tình nghĩa vä chäng" (chä ít khi nói "tình nghĩa chäng vä").

Ngày nay, xã häi ta bäc sang chä đä phä hä, ngäi đàn bà tuy bä mät nhiäu quyän läc, song vän phäi tiäp täc đäm nhän nghĩa vä quan träng "gánh vác giang sän nhà chäng " cäa mình:

Anh vä hái đäu chäy cà,

Đä em đi chä käo mà lä phiên.

Chä lä phiên tän công thiät cäa,

Miäng tiäng ngäi cäi räa sao nên.

Läy chäng phäi gánh giang sän,

Chä phiên còn lä, giang sän còn gì ?"

Và luôn luôn tän tình chăm lo cho chäng khi đau, khi äm:

Täi em nghe anh đau đäu chäa khá,

Em băng đäng chä säa (a) bäng nä lá nä sang xông.

Tình Nghĩa Vỡ Chàng Qua Câu Hát Tiếng Hồ Dân Gian

Tác Giả: Võ thu Tä

Thứ Hai, 26 Tháng 1 Năm 2009 09:09

Có làm ri mßi trän đäo vỡ chäng,

Đä mä häi ra em quät, ngän gió läng em che.

Chú gißi - (a) Có tác giä cho räng hai chä nßy là mät đäa danh: " Chä Xá", tên mät làng thuäc quän Häng Đän, tänh Thäa Thiên.

Nhät là lam lũ làm ăn, cho chäng có thì giä häc hành, thi cä đä nên sä nghiäp, công danh:

Canh mät đän cäa đän nhà,

Canh hai đät cäi, canh ba đi näm.

Canh tä bäc sang canh năm,

Khuyên chàng đäy häc, chä näm làm chi.

Näa mai Chúa mä khoa thi,

Bäng vàng chơi chói kia đä tên anh.

Bổ công cha mä säm sanh,

Säm nghiên, säm bút, cho anh häc hành.

Tình Nghĩa Và Chàng Qua Câu Hát Tiếng Hồ Dân Gian

Tác Giả: Võ thu Tá

Thứ Hai, 26 Tháng 1 Năm 2009 09:09

Cũng vì yêu chàng, người vợ đã hy sinh, chịu mọi thiệt thòi, gian khổ cho chàng được đầy đủ, yên vui:

Vì chàng thiếp phải bôn tẩu,

Nhàng thân thiếp, thiếp mua ba đống.

Vì chàng nên phải mua mâm,

Nhàng thân thiếp, bác ngấm cũng xong.

Vì chàng thiếp phải long đong,

Nhàng thân thiếp, cũng xong mất b.

Vì chàng thiếp phải gồng công,

Nào ai xứng xứng da đống chi đây!

Vì yêu chàng mà phải nhún nhường cho "êm cửa ấm nhà":

Mẹ già khó lắm, em ơi!

Tình Nghĩa Vợ Chồng Qua Câu Hát Tiếng Hồ Dân Gian

Tác Giả: Võ thu Tánh

Thứ Hai, 26 Tháng 1 Năm 2009 09:09

Nhán ăn, nhán nói, nhán lßi mß cha.

Nhán cho nên cßa, nên nhà,

Nên kéo, nên cßt, nên xà tßm vòng.

Nhán cho nên vß, nên chßng,

Nhán cho êm ßm ß trong cßa nhà.

Rßi vì yêu chßng mà tha thß, chßu đßng tßt cß:

Yêu nhau vßn sß chßng nß,

Mßt trăm chß lßch cũng kê cho bßng.

...Đßn cây ai nß đßt chßi,

Đßo chßng, nghĩa vß, gißn rßi lßi thßng.

Cußi cùng vì yêu chßng mà nhißu bà vß đã tß nguyßn hy sinh, đß cho chßng an tâm ra đi tranh đßu vßi đßi:

Anh đi, em ß lßi nhà,

Hai vai gánh vác mä già, con thä.

Läm than bao quän muäi däa,

Anh đi! Anh liäu chen đua väi đäi.

Trong läch sä cäa dân täc ta, "ngäi vä hiän" đã hy sinh, giúp đä, khuyän khích chäng làm nên sä nghiäp vä vang nhä thä không phäi là ít. Nhà cách mänh Phan Bäi Châu träc khi qua đäi, đã có mäy läi vä Cä bà, träi läi väi con, có đoän nhä sau:

"Bây giờ ta lúc säp säa chät, mà chäa chät, đem läch sä mä mäy nói väi mäy:

"Mäy nên biät, näu không có mä mäy thì chí cäa cha mäy đã hä häng nhäng bao giờ kia!...

"Tä năm ta ba mäi sáu tuäi, cho täi ngày xuät đäng, nhäng công viäc kinh dinh viäc näc, mä mäy ngäm biät hät thäy, nhäng chäa täng hä rằng mät läi. Duy có mät ngày kia, ta tình cängäi mät mình, mä mäy đäng đäa cät kä mät bên ta mà nói:

-Thäy toan bät cäp đó mà? Cäp chäa thäy bät, ngäi ta đäu biät nhiäu, sao thä ?

"Mä mäy tuy có câu nói äy mà lúc đó ta làm ngä, ta thiät đä quá. Bây giờ nhäc läi, träc khi ta xuät đäng, khoäng hän mäi năm, nghèo đói mà bän bè nhiäu, khän cùng mà chí väng, thiät mät phän näa là nhä än mä mäy.

"Täi ngày ta bä bät vä näc, mä mäy đäc gäp ta mät län ä thành tänh Nghä, hän näa tiäng đäng hä, chä có mät câu väi ta:

-Vỡ chết ly biệt nhau hơn hai mươi năm, nay được một lần gặp mặt thật, trong lòng tôi đã mất tức rồi. Tôi đây vẫn sau, chỉ trông mong cho thật yên ổn được lòng xa, thật làm nên gì một chút, thật chỉ nghĩ tới với con.

"Hỡi ơi ! Câu nói này bây giờ còn phảng phất bên tai ta, mà ta chỉ y chà năm tháng, chỉ nghĩ vì cớ gì làm, chỉ cớ đã chết hơn hai mươi năm. Phảng phất khi nhìn mặt mặt y chết trước ta thì trách nhiệm của ta e còn nặng mãi mãi.

"Suối vàng quan cách, biệt lộ nào thăm; đâu biết trăm năm còn lại thế cũ. Một mặt y thì chết chỉ nghĩ phôi ta, ta phôi mặt mặt y!

"Công nhĩ vong t", chỉ một mặt y cũng không thể cho ta chết !

Xét cho kỹ, cái "nghĩa " trong "tình nghĩa vỡ chết" đó chỉ là hơn đã do Nho giáo ngoi lại đem đến, mà vẫn là một tính toán trong tâm hơn các bà và Việt Nam từ ngàn xưa. Có thể vẫn sau, các nho sĩ đã đem nên hành động hy sinh cao đẹp đã có sẵn của phôi Việt Nam, lồng vào các lý giáo của đạo Nho Trung quốc. Được rồi các ông chỉ nghĩ Việt lại đem vin vào đây, mà áp bức, bắt buộc với mình phải tuân theo một cách rất là phi lý, bắt công.

Một bắt công hơn như thế chỉ để phải quy là thế đa thế: "Trai năm thế bảy thiếp, gái chính chuyên một chết". Nên nghĩ thế thì Nho giáo phong kiến, nếu có ngòi đàn bà nào lên tiếng trình bày thì phải trích, chỉ nghĩ đến, thì không thể nào khi bắt ghép vào thế "dâm loạn".

Cho nên hơn chỉ có thể một mặt nên nghĩ lại nếu đưa nó ra thật để chỉ để: đem cái thế mà ngòi ta gán cho mình, thật xứng lên, phóng đại ra một cách quá đáng, để chỉ cớ cớ, theo lại nói lý, cho đã rồi, đã thế. Được thế cũng để gián tiếp châm biếm, chỉ nghĩ đến cái lý quy phi lý, cái quan niệm hơn phải, lại lẫn với hai chữ "tiết trinh" của bọn đàn ông:

Chỉ trình đáng giá nghìn vàng,

Tánh chàng cũ đän chàng là nám.

Còn nhá yêu váng däu thám,

Häp chá trên báng đän trăm con ngái.

Và cũng đä tá chá điäu cái tính láng lá hoa nguyät mà khi ngái cháng hay ghen bóng, ghen
gió đem vu kháng cho mình:

Cháng ăn chá, (thì) vá ăn nem,

Đäa á có thäm mua thät mà ăn.

...Hai tay cám hai quá háng,

Quá chát phán cháng, quángät phán trai.

Đêm nám vuät báng thä dài,

Tháng cháng thì ít, nhá trai thì nhiáu.

...Anh đánh thì tôi cháu đòn,

Tình Nghĩa Và Chàng Qua Câu Hát Tiếng Hồ Dân Gian

Tác Giả: Võ thu Tá

Thứ Hai, 26 Tháng 1 Năm 2009 09:09

Tánh tôi hoa nguyệt t mái con cháa cháa.

Anh đánh thì tôi xin tháa,

Tánh tôi hoa nguyệt t cháng cháa đác đâu !

Ăn quen cháa cháng đác lâu,

Lá làng, làng bát mát trâu, mác làng.

...Có cháng còn đá chái ngang,

Đá ra con thiáp con chàng, con ai ?

Thá đán, dân gian còn dùng cách tá chá điáu đá tá cáo, cháng đái tác lá bát nhân cáa thái xáa buác ngái đàn bà cháng chát phái thá tiát, không đác làm lái cuác đái cáa mình theo ý muán:

Hái tháng cuá n, cuá bé, cuá tí, cuá tá, cuá tá, cuá tá,

Con đáy, con ăn, con ngá, con bú vái bà,

Đá má đi xuát giá kiám thêm mát và đáa em.

Ká tá ngày bá con gác đi, bá con thác đi, bá con chát đi,

lòng mä đây nó vä n còn thäm,

Mä xem quä bói nói, nó vä n còn có đàn em ä trong bäng näy.

Con ra, con gäi chú con vào đây.

Đä mä trao trä cái cä nghiäp näy, mä mä i bäc đi.

Mä nào có dám tiäc gì!

Và cuäi cùng, ngä i đàn bà góa khä n khä kia thät lên mät läi kêu van não nuät:

Ngày sau con tä ba bò,

Sao bäng lúc säng con cho läy chäng.

Phäi chăng dân gian tä chä diäu cho hä häi, hä giän! Vì " đäi väi nhäng hän xäc, xã häi trä läi bäng tiäng cäi, là mät hän xäc còn mänh hän näa... Cái cäi träc hät là mät phäng tiän đä träng phät. Cäi lên cät đä sä nhäc. " (1)

Ngoài ra, qua nhäng trào läng trên đây, ta thäy đäc näi khä n khä cäa ngä i đàn bà đäi chä đä phong kiän phä quyän. Trong tiäng cäi có pha län tiäng khóc, trong cái hài có cái bi! Đó cũng là mät giá trä nghä thuät đáng kä cäa các văn phäm cä kim, vì mät sáng tác văn nghä xäng väi danh vä y, träc tiän phäi phän änh cho trung thäc cuäc säng con ngä i giäa xã häi cũng nhä thân phän con ngä i träc đänh mänh. Mà ä thä gian näy, không có träng huäng nào hoàn toàn vui hay hoàn toàn buän. Đäi ngä i bao giä cũng đäy đäy nhäng näi vui buän län län.

Nháng các nhà phân tâm lý học cho rằng trào láng, chế diáu á đây còn là một pháng tián đáng giái bác lá nháng niám u án, uát ác, nháng khát váng thám kín bá đán ép trong tâm tá cáa há.

Không rõ có phải quá nhá thế không? Nháng chắc chắn là trào láng đã phán nào có công dáng chế nháng kẻ làm chế nháng không đáng cá lái đáng chế "nghĩa" đá tráng trán hiáp đáp vá con. Trào láng cũng gián tiáp cáng cá "tình nghĩa vá chàng" á thái xa xa áa.

Tóm lái, chính dián hay phán dián, tình và nghĩa, táng nghìn xáa và trái qua bao nhiêu thá ká, đã kháng khít nhau, đá đáu hòa, và thăng hoa mái quan há giáa vá chàng trong gia đình Việt Nam, trong mát khí thế cao đáp cho xã hái và cho dân tác:

Bán cán, sông cán, lòng qua không cán,

Núi lá non mòn, nghĩa bán không quên.

Đáng mòn đi xuáng đi lên,

Tình qua, nghĩa bán, quyát nên vá chàng.

CHÚ THÍCH

(1) Henri Bergson, Le Rire, Ed. France Loisirs, Paris, 1940, trang 128, 129: A ces impertinences, la société réplique par le rire, qui est une impertinence plus forte encore... Le rire est avant tout une correction. Fait pour humilier.